

Програмно-методичне забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді в умовах допрофільної підготовки і профільного навчання

Олег МОРИН,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії трудового виховання і профорієнтаційних технологій Інституту проблем виховання НАПН України

Формування суспільної думки щодо визнання права і свободи особистості на вибір професії, реформування економічних відносин у державі в контексті сучасних реалій актуалізують соціальне замовлення на встановлення певної рівноваги між розвитком дитини як майбутнього суб'єкта професійної діяльності та формами педагогічного забезпечення цього процесу. На забезпечення означеної рівноваги спрямовано діяльність співробітників лабораторії трудового виховання і профорієнтаційних технологій Інституту проблем виховання НАПН України, зокрема у контексті визначення змісту та педагогічних засобів професійного самовизначення учнівської молоді в різних типах освітньо-виховних закладів в умовах допрофільної підготовки і профільного навчання. Прикладом упровадження цих ідей є співпраця з педагогічним колективом Криворізького природничо-наукового ліцею.

Криворізький природничо-науковий ліцей – інноваційний освітній заклад, навчальний процес у якому вибудовується на основі чинних загальноосвітніх програм профільного і поглибленого рівнів; відкрито класи з поглибленим вивченням математики, фізики, хімії, біології та інформатики. Програма розвитку спрямована на забезпечення системної, науково обґрунтованої підготовки учнів основної школи до вибору профілю навчання в старшій школі, пропедевтичну профілізацію за трьома основними профілями, створення умов для якісної освіти старшокласників відповідно до їхніх індивідуальних нахилів, можливостей, здібностей і потреб, розширене, поглиблене та професійно орієнтоване вивчення циклу споріднених предметів, посилення роботи з професійного самовизначення.

Упровадження програмно-методичного доробку лабораторії в діяльність ліцею розпочалося у 2008 році й передбачало проходження певних взаємозв'язаних етапів.

На першому етапі (2008–2010) дослідно-експериментальна робота відбувалася в межах теми «Науково-методичні засади підготовки учнів 8–9-х класів до вибору напрямку профільного навчання в старшій школі». Доцільність звернення до цієї тематики зумовлювалася тим, що у старшій профільній школі відбувається певна спеціалізація навчальної діяльності, яка фактично зосереджується навколо

визначеної групи професій, тому підготовка учнів основної школи до вибору профілю навчання є не лише важливим, а й першим реальним кроком на шляху до обрання ними майбутньої професії.

Одержані на цьому етапі результати засвідчили, що формування в учнів основної школи готовності до вибору конкретного профілю навчання в старших класах – важлива складова їхньої підготовки до свідомого професійного самовизначення. При цьому означена готовність розуміється як особистісне новоутворення, що формується в процесі цілеспрямованого педагогічного впливу й забезпечує узгодження знань учня про зміст і структуру профільного навчання з вимогами до людини, які стосуються певної професії, а також усвідомленням власних можливостей і потреб (образ «Я»).

Структуру цього новоутворення складають когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти. Критеріями їх сформованості визначено: глибину і міцність знань, дієвість інтересів, мотивів і ціннісних орієнтацій, наявність необхідних умінь та навичок. З огляду на це, показниками сформованості готовності учнів 8–9-х класів до вибору профілю навчання за кожним із названих критеріїв обрано: знання учня про свої індивідуальні особливості, зміст і вимоги обраного навчального профілю; адекватність самооцінки індивідуальної освітньої траєкторії; міра емоційної привабливості профілюючих

навчальних предметів; характер інтересу до профільючих навчальних предметів, мотивів вибору напряму профільного навчання; вміння організувати власну урочну і позаурочну навчально-практичну діяльність; навички складання алгоритму оволодіння обраним профілем і плану особистого професійного старту після закінчення школи; дії учня з первинного привласнення змісту бажаного профілю навчання.

У рамках цього етапу виявлено напрями вдосконалення профорієнтаційної роботи зі школярами у процесі допрофільного навчання, зміст і педагогічні засоби якої спрямовувалися на допомогу учням 8–9-х класів у свідомому та обґрунтованому виборі профілю навчання в старшій школі. Доведено, що цілеспрямований і систематичний вплив на особистість у процесі урочної та позаурочної навчально-практичної діяльності, який відбувається з урахуванням інтересів, схильностей, здібностей та інших індивідуальних особливостей учнів, забезпечує позитивний вплив на перебіг процесу формування профільного самовизначення учнів основної школи.

За результатами дослідження підготовлено програмно-методичний комплекс забезпечення професійного самовизначення учнів основної школи в умовах допрофільної підготовки. Комплекс схвалено Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах (листи ІПТЗО №14.1/12-Г-948, №14.1/12-Г-949, №14.1/12-Г-950 від 23.06.2014) і містить програму «Людина і світ професій» для учнів 8–9-х класів (9, 17, 35, 70 год.) та п'ять посібників «Робочий зошит». Означений програмно-методичний комплекс надає учням можливість набути знання про світ професій, напрями профільного навчання, власні індивідуальні особливості, а також передбачає виконання ними практичних, самостійних, дослідницьких і проектних робіт. Усе це створює сприятливі умови для свідомого і обґрунтованого вибору учнями основної школи профілю навчання з урахуванням власних інтересів, можливостей та потреб.

На другому етапі (2011–2013) здійснювалася робота з обґрунтування та експериментальної перевірки змісту і педагогічних засобів підготовки учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання. Вибір цієї проблематики зумовлювався тим, що перед сучасною профільною школою постає важливе завдання – підготувати випускника до професійного самовизначення та життєвої самореалізації. При цьому має відбуватися формування в учнів умінь будувати індивідуальну освітню і професійну траєкторію, навичок складання та коригування основного і резервного професійних планів.

Готовність учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання розглядалася як психологічне утворення, що формується у процесі цілеспрямованого педагогічного впливу й забезпечує узгодження учнем знань про зміст і структуру професій, їх вимоги до суб'єкта з

певними пріоритетними можливостями та потребами. Зважаючи на те, що структуру цієї готовності утворюють пізнавально-рефлексивний, мотиваційний і процесуально-результативний компоненти, добиралися та запроваджувалися діагностичні методики, що давали змогу визначити реальний стан сформованості в учнів старших класів готовності до професійного самовизначення в умовах профільного навчання.

Одержані результати засвідчили, що підготовка учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання потребує насамперед активізації процесу саморозвитку особистості. Адже саме у межах понять «ставлення» і «самоставлення» розкривається в усій багатоманітності професіоналізм особистості як домінуючий фактор детермінації її професійного самовизначення, що забезпечує не лише проходження процесів самопізнання, самооцінки, самовдосконалення, а й саморозуміння та самоприйняття власної неповторності у поєднанні з динамічними вимогами сучасного ринку праці.

Внаслідок проведення дослідно-експериментальної роботи встановлено, що зміст процесу формування готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання має реалізуватися за трьома блоками: знання про світ професій (види професійної діяльності та їх вимоги до людини в умовах сучасного ринку праці); формування образу «Я» (знання про індивідуально-психологічні особливості, можливості й домагання, напрями самовдосконалення до рівня вимог обраної професії); технологія професійного самовизначення (вміння будувати найбільш індивідуальну освітню траєкторію, навички складання та коригування основного і резервного професійного планів) [3; 4].

Провідними педагогічними засобами формування готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання у ліцеї стали: курс профорієнтаційного спрямування «Побудова кар'єри» для учнів 10–11-х класів, комплекс професіографічно-дослідницьких завдань, професійні випробування у формі проектних робіт, а також спеціально організовані практично-спрямовані форми роботи – диспути, вечори, «круглі столи» (наприклад, на теми: «Моя життєва програма», «Як досягти професійного успіху?», «Мої освітні та професійні перспективи» тощо); зустрічі з випускниками навчального закладу, які ознайомили старшокласників з різними професіями; екскурсії на підприємства виробничої і не виробничої сфери, до Державної служби зайнятості населення тощо [2; 4].

Апробація змістово-методичного забезпечення стала передумовою розроблення програмно-методичного комплексу, який схвалено Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах (листи ІПТЗО №14.1/12-Г-954, №14.1/12-Г-953, №14.1/12-Г-952, №14.1/12-Г-951 від 23.06.2014). Комплекс містить

навчальні програми «Побудова кар'єри» (9, 17, 35, 70 год.) для учнів 10–11-х класів, навчально-методичний посібник для педагогічних працівників до цієї програми, Робочий зошит «Побудова кар'єри» для учнів старших класів і навчально-методичний посібник до робочого зошиту для педагогічних працівників. Програмно-методичний комплекс сприяє розвивальному руху учня від загального уявлення про професійну діяльність до усвідомлення себе майбутнім суб'єктом професійної діяльності; від позитивного ставлення до навчального профілю та пов'язаних із ним професій до емоційно-ціннісного ставлення до самого себе як суб'єкта професійної діяльності.

Названі програмно-методичні комплекси є вдосконаленими і розширеними порівняно з профорієнтаційним курсам, які впроваджувалися в попередні роки. Міністерство освіти і науки України визначило профорієнтаційні курси «Людина і світ професій» для учнів 8–9-х класів і «Побудова кар'єри» для учнів 10–11-х класів складовими допрофільної підготовки і профільного навчання.

Зауважимо: у методичних рекомендаціях щодо організації навчально-виховного процесу в 2014/2015 році у загальноосвітніх навчальних закладах (додаток до Листа Міністерства освіти і науки України від 01.07.2014 №1/9-343, с. 122), зазначено: «Іншою складовою допрофільного навчання є профорієнтаційні курси. Міністерство освіти і науки України надало гриф навчальним програмам курсів «Людина і світ професій» для учнів 8–9-х класів та «Побудова кар'єри» для учнів 10–11-х класів». Також означені програми під номерами 2432 і 2435 містяться у переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в основній і старшій школі у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою у 2014/2015 н.р. (Лист Міністерства освіти і науки України від 26.08.2014 № 1/9- 425, с. 221).

Крім того, співробітники лабораторії у співвпорстві з фахівцями Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України створили програми профорієнтаційних курсів «Моя майбутня професія: правила вибору» (52 год.) [курс за вибором для учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (52 год.)] і «Моя майбутня професія: шлях до успіху» [курс за вибором для учнів 10 (11)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (52 год.), яким надано відповідний гриф (лист ІПТЗО №14.1/12-Г-165 від 15.05.2013 р.). Реалізація змісту програм курсів дають змогу шкільним психологам і соціальним педагогам забезпечити залучення учнів до відповідної профільно-орієнтаційної предметно-перетворювальної діяльності, що має підвищити ефективність розв'язання проблеми вибору ними напряму профільного навчання в старшій школі та сформувати готовність до свідомого і обґрунтованого

професійного самовизначення в умовах усіх наявних навчальних профілів. Програми означених курсів уже впроваджуються у загальноосвітніх навчальних закладах з 2013/2014 н.р. (Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-413 від 06.06.2013).

У Листі Міністерства освіти і науки України №1/9-374 від 25.07.2014 р. про «Стан та особливості діяльності психологічної служби системи освіти у 2014/2015 н.р.» програми профорієнтаційних курсів «Моя майбутня професія: правила вибору» для учнів 9-х класів і «Моя майбутня професія: шлях до успіху» для учнів 10 (11)-х класів включено до переліку програм факультативних курсів для застосування у роботі працівників психологічної служби, рекомендованих для використання в основній і старшій школі у загальноосвітніх навчальних закладах.

На третьому етапі (починаючи з 2014 р.) співробітники лабораторії спільно з педагогічним колективом ліцею розробляють проблему професійного самовизначення учнівської молоді в умовах освітніх округів. Доцільність проведення дослідження зумовлена необхідністю модернізації традиційного змісту, форм та методів професійної орієнтації молоді, впровадженню сучасних педагогічних технологій активізації професійного самовизначення особистості, залученню до цього процесу широкого кола зацікавлених осіб і організацій.

На цьому етапі встановлено, що ефективним засобом для здійснення означеної діяльності є створення ресурсних центрів професійної орієнтації. В ідеалі функціонування ресурсних центрів професійної орієнтації має забезпечити методист з профорієнтації у співпраці з психологом і соціальним педагогом. Це дозволить налагодити спільну діяльність з психологічною службою, скоординувати профорієнтаційну роботу педагогічного колективу, батьків та громадськості.

У своїй діяльності фахівці ресурсного центру профорієнтації мають можливість поряд з організацією психолого-педагогічного профільно-орієнтаційного діагностування і консультування учнів основної школи щодо вибору ними напряму профільного навчання і профорієнтаційного діагностування та консультування учнів старшої школи щодо вибору ними професії сприяти у впровадженні організаційно-педагогічних засобів практичної перевірки рівня сформованості профільного самовизначення учнів основної школи, який забезпечують профільні проби та професійне самовизначення учнів старшої школи, що забезпечують професійні проби.

Фахівці ресурсного центру профорієнтації мають володіти сучасними виховними технологіями. Як зазначає І.Бех, кожен виховну технологію в її практичному процесуальному розгортанні доцільно розглядати як задачу, що спільно розв'язується учасниками виховного процесу. Тож ці фахівці мають науково правильно створити проект

досягнення мети розв'язання означеної задачі, визначити послідовність необхідних дій. Передусім це стосується розуміння, встановлення і застосування суб'єкт-суб'єктних особистісних зв'язків. Міжособистісні відносини є дієвою виховною силою для їх учасників. Причому хоча вони зазнають цього виховного впливу не однаковою мірою, все ж особистісно розвивальне значення цього фактору доцільно постійно нарощувати [1].

Отже, лабораторія трудового виховання і профорієнтаційних технологій Інституту проблем виховання НАПН України запропонувала для впровадження у навчально-виховну практику Криворізького природничо-наукового ліцею:

1) для вчителів предметів природничо-математичного циклу:

- курс профільно-орієнтаційного спрямування, курс «Людина і світ професій» (на вибір 9, 17, 35 чи 70 год.) для учнів 8–9-х класів;

- курс профорієнтаційного спрямування «Побудова кар'єри» (на вибір 9, 17, 35 чи 70 год.) для учнів 10–11-х класів;

2) для психолога та соціального педагога:

- технологію організації психолого-педагогічного діагностування і консультування вибору учнями основної школи профілю навчання;

- технологію організації системи профільних і професійних проб;

- профорієнтаційні курси «Моя майбутня професія: правила вибору» для учнів 9-х класів (52 год.), «Моя майбутня професія: шлях до успіху» для учнів 10 (11)-х класів (52 год.).

3) створення на базі закладу ресурсного центру профорієнтації учнівської молоді.

Діяльність лабораторії трудового виховання і профорієнтаційних технологій Інституту проблем виховання НАПН України спрямована на реалізацію державної політики у сфері виховання дітей та учнівської молоді відповідно до положень Конституції України, положень нової редакції «Концепції профільного навчання в старшій школі»; Концепції «Про організацію професійної орієнтації населення» та «Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається»; нової редакції «Державного стандарту базової і повної середньої освіти»; Програми «Основні орієнтири виховання учнів 1–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України» та інших нормативних документів, затверджених Національною академією педагогічних наук України та Міністерством освіти і науки України.

Співпраця лабораторії з Криворізьким природничо-науковим ліцеєм в напрямі створення організаційно-педагогічних умов здійснення цілісної системи профільної і професійної орієнтації учнівської молоді має стати запорукою підготовки випускників закладу до майбутньої професійної діяльності на основі врахування інтересів та можливостей учнів, перспектив їхньої індивідуальної освітньої і професійної траєкторії.

Література

1. Бех І.Д. Виховний процес в осягнутих глибинах / І.Д. Бех // Шкільний світ (спецвипуск). 2014. – №5. – 42 с.
2. Гуцан Л.А. Особливості професійного самовизначення учнівської молоді в умовах профільного навчання / Леся Андріївна Гуцан // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Вип. 15, кн. 1. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. – С. 354–359.
3. Мельник О.В. Проблеми професійної орієнтації учнівської молоді та перспективні напрями їх вирішення / Олександр Васильович Мельник // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Вип. 15, кн. 1. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. – С. 283–293.
4. Морін О.Л. Зміст процесу формування готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання / Олег Леонідович Морін // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. – Вип. 16, кн. 1. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2012. – С. 199–207.

Анотації

Олег МОРИН

Програмно-методичне забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді в умовах допрофільної підготовки і профільного навчання

У статті розглянуто питання науково-методичного забезпечення підготовки учнів основної школи до вибору напряму профільного навчання в старшій школі, професійного самовизначення старшокласників в умовах обраного ними для опанування навчального профілю та учнівської молоді в умовах освітнього округу. Окреслено основні напрями впровадження програмно-методичного доробку лабораторії трудового виховання і профорієнтаційних технологій Інституту проблем виховання НАПН України в діяльність загальноосвітніх навчальних закладів на прикладі співпраці з Криворізьким природничо-науковим ліцеєм.

Ключові слова: професійне самовизначення, учні основної школи, старшокласники, учнівська молодь.

Олег МОРИН

Програмно-методическое обеспечение профессионального самоопределения учащейся молодежи в условиях предпрофильной подготовки и профильного обучения

В статье рассмотрен вопрос научно-методического обеспечения подготовки учащихся основной школы к выбору направления профильного обучения в старшей школе, профессионального самоопределения старшеклассников в условиях выбранного ими для овладения учебного профиля и учащейся молодежи в условиях образовательного округа. Определены основные направления внедрения программно-методического продукта лаборатории трудового воспитания и профориентационных технологий Института

проблем воспитания НАПН Украины в деятельность общеобразовательных учебных заведений на примере сотрудничества с Криворожским естественнонаучным лицеем.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, ученики основной школы, старшекласники, учащаяся молодежь.

Oleg MORIN

Software and methodological support of professional self-determination of youth in the conditions of pre-profile training and profile training

The article deals with the issue of scientific methods of preparing secondary school students to choosing direction of profile education in high school, professional self-determination high school students in the conditions of their chosen academic profile and students in conditions of educational district. The basic directions of software implementation and methodological refinement of laboratory of education in activity of general educational establishments on the example of cooperation with the Kryvyi Rih Natural Scientific Lyceum.

Keywords: professional self-determination, secondary school students, high school students

Відгуки учасників проекту

Прагнемо зміцнити інтелектуальний потенціал України

Мій рідний лицей... Це просто назва навчального закладу чи частина нашого дитячого життя? Я хочу розповісти, що лицей означає саме для мене. У Криворізькому природничо-науковому лицейі навчаюся вже два роки. Сюди я потрапила завдяки своїй старшій сестрі Юлії – випускниці 2013 року. З її захоплюючих розповідей дізналася, що, як Президент координаційної ради учнівського самоврядування «Генерація творчих», Юлія організовувала свята та концерти, була капітаном лицейської команди КВК «Втомлені навчанням», активним членом ерудит-команди гри «Що? Де? Коли?», виступала на районних змаганнях з баскетболу в складі лицейської дівочої команди. Досліджуючи історію України, моя сестра посіла друге місце в обласному етапі конкурсу-захисту науково-дослідних робіт Дніпропетровського відділення Малої Академії наук України.

Тож, надихнувшись прикладом сестри, я вступила до восьмого класу нашого лицейу. Звичайно, хвилювалася, адже попереду було знайомство з новими друзями, вчителями, опанування поглибленої навчальної програми. Та відкривати нові обрії виявилось легко і цікаво. У класі я знайшла нових друзів, долучилася до лицейського життя. Творча

група дизайнерів 9-А класу вже другий рік поспіль бере участь у новорічному оформленні закладу. Наші сніжинки-витинанки так сподобалися вчителям, що ми виготовили декілька їм у подарунок. Також мені запам'яталося Свято Осені. Разом з батьками приготували смачну випічку та великий коровай, оформили виставку малюнків та декоративних робіт «Світ моїх захоплень». Під час захисту своєї композиції ми співали чудових українських пісень, декламували вірші. Завершилося свято грандіозним парадом вишиванок.

Насичене позакласне життя не заважає мені навчатися. Особливо подобається вивчати біологію та хімію. Ще я захоплююся українською літературою, з радістю беру участь у конкурсах прози та поезії, читання авторських творів. На уроках фізики цікаво спостерігати за фізичними дослідженнями та розробляти свій власний проєкт енергозбереження, на уроках географії вивчати природні та географічні об'єкти рідного краю. Кращому засвоєнню навчального матеріалу, на мою думку, сприяє застосування на уроках комп'ютерів, під'єднаних до мережі Інтернет та мультимедійних дошок і проєкторів. Учителі демонструють пізнавальні фільми, проводять віртуальні екскурсії

та фізичні і хімічні досліди, пояснюють біологічні процеси. Власні презентації ми демонструємо на уроках також за допомоги мультимедійних пристроїв.

На мою думку, діяльність талановитих педагогів завжди буде запорукою успіху нашого лицейу, адже кожен із них уособлює гармонійне поєднання життєвого досвіду, розуму та натхнення. Завдяки їхній копійчій праці, терпінню, доброму ставленню нам щодня хочеться знову і знову поринати в царину науки та робити власні відкриття. Отримані знання неодмінно знадобляться у майбутньому, адже нашій країні потрібна освічена, творча й активна молодь. Тож, торуючи разом свій шлях до знань і науки, ми прагнемо зміцнити інтелектуальний потенціал рідної Батьківщини.

Наталія ЛИС, лицеїст 9-А класу